

LÄHENTYMISTÄ JA ETÄÄNTYMISTÄ KORONA- AIKAAN

Selvitys Suomen ortodoksisen kirkon striimattuihin jumalanpalveluksiin ja poikkeusjärjestelyin toimitettuihin sakramentteihin osallistumisesta keväällä ja kesällä 2020

Työryhmä: Talvikki Ahonen, Ari Koponen, Pekka Metso, Mikko Punkki

Sisällys

Taustaa	1
Kyselytutkimuksen lähtökohdat, lähteet ja toteutus.....	2
Raportin sisällys ja selvitystapa.....	2
2. Tilastollisia huomioita vastaajista	3
3. Koronaepidemian vaikutukset vastaajien rukouselämään	7
Vaikutukset rukouselämän säännöllisyyteen	7
Vaikutukset rukouselämän sisältöihin	9
4. Vastaajien kirkkosuhteen kehitys epidemian aikana	11
Sisältöanalyysi kategorioittain	12
5. Kokemukset striimatuista palveluista	15
6. Kokemukset sakramentteihin osallistumisesta ja niiden toimittamisesta	19
Ehtoollinen	19
Synnintunnustus.....	22
Muut sakramentit ja toimitukset	23
7. Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset.....	24
8. Viitteet.....	28
9. Liite: Kyselylomake	29

Taustaa

Tammikuussa 2020 varmistui Suomen ensimmäinen koronatapaus Saariselällä. Maaliskuun 11. päivän kohdalla tartuntaluvut kohosivat myös Suomessa suuresti ja jo kaksi päivää tämän jälkeen hallitus alkoi valmistella valmiuslain käyttöönottoa. Valmiuslaki tuli voimaan 18.3. ja tätä ennen suljettiin myös Suomen koulut.

Suomen ortodoksinen kirkko tiedotti sivustollaan 4.3. seuraavansa maailmanlaajuisen epidemian kehittymistä ja myös eri paikalliskirkkojen reagointia pandemiaan. 7.3. arkkipiispa Leo kehotti pitämään fyysiset kontaktit seurakunnissa minimissä: ”seurakunnissa tulisi toistaiseksi pidättäytyä kätelemisestä, kristottamisesta (poskisuudelmat) ja ikonien tai papin käden suutelusta.”¹ Myöhemmin annettiin tarkempia hygieniaohjeita erityisesti jumalanpalvelusten toimittamiseen liittyvissä varotoimissa. 12.3. perustettiin ortodoksisen kirkon kriisi- ja valmiusryhmä, ja päätettiin myös lisätä verkon kautta toteutettavien jumalanpalvelusten määrää riskiryhmien huomioimiseksi. Jumalanpalvelustoimintaa vielä jatkettiin, mutta muut kokoontumista vaatineet seurakunnan tapahtumat lopetettiin. Linjassa valtioneuvoston ohjeistamien toimenpiteiden kanssa kirkollishallitus päätti jo 16.3., että myös jumalanpalveluksiin fyysisesti osallistuvien määrä rajoitettiin kymmeneen henkeen. Seurakuntien vastuulle jäi säädösten toteuttaminen.

Aluksi ilman seurakuntalaisia toteutettavien jumalanpalvelusten ajanjakso sovittiin päättyväksi 13.5.2020, mutta myöhemmin päätöstä jatkettiin heinäkuun loppuun saakka. 13.5. myös lopetti toimintansa kirkon yhteinen kriisi- ja valmiusryhmä, jolloin hiippakunnat alkoivat toimia itsenäisemmin poikkeusolojen keskellä. Ulkona toimitettavia palveluksia oli mahdollista järjestää seurakunnissa 1.6.2020 alkaen, vaikka pyhäköt pysyivät edelleen kansalta suljettuina. Hiippakunnat päivittivät koronaohjeistustaan heinäkuun lopulla ja valmistautuivat elokuussa avaamaan uudelleen jumalanpalvelustoimintaa seurakuntalaisille tietyin reunaehdoin, kuten ilmoittautumiset jumalanpalveluksiin, turvavälit sekä laskennallisesti määritetyt osallistujien enimmäismäärät kussakin pyhäkössä.

Suomen kirkon toiminta sai myös kiitosta 18.3. Ekumeenisen patriarkaatin taholta, jonka määräyksellä sen alaisissa kirkoissa julkinen jumalanpalvelustoiminta tuolloin keskeytettiin. Rajoitustoimintojen käyttöönotto ja soveltaminen vaihteli paikalliskirkkojen käytännöissä; esimerkiksi ehtoollisuusikkojen käytössä oli erilaisia toimintamalleja.

Kokonaisuutena Suomen ortodoksisen kirkon voidaan katsoa noudattaneen sopeutuvaista linjaa suhteessa yhteiskunnan toimiin. Suomen seurakunnissa internetin välityksellä suoratoistettujen

---

¹ Ort.fi 7.3.2020, katsottu 7.10.2020.

palvelusten määrää ei kirjattu keskitetysti ylös, mutta striimauksia toteutettiin kaikissa seurakunnissa, osassa säännöllisesti. Myös muuta toimintaa verkon välityksellä toteutettiin voimavarojen mukaan.

Kyselytutkimuksen lähtökohdat, lähteet ja toteutus

Raportin aineistonkeruu toteutettiin kirkon ja Itä-Suomen yliopiston teologian osaston yhteistyönä. Kutsua osallistua kyselyyn jaettiin kirkon verkkosivuilla kesäkuussa. Osallistumiskutsua jaettiin jonkin verran myös sosiaalisessa mediassa. Kyselylomake oli auki 5.6. –30.6.2020. Kyselykutsun yhteydessä jaettiin liitteenä aineistonkeruun tietosuojaseloste, jossa annettiin tietoa kerättävien tietojen käsittelystä tutkimuksen aikana ja sen jälkeen.

Raportin sisällys ja selvitystapa

Jokainen luku koostuu sekä tilastollisesta että laadullisesta arvioinnista. Arvioinneissa on otettu huomioon enemmän kirkolle hyödyllisiä tuloksia, kuten hengellisen elämän muutoksia ja osallistumisaktiviteettiin vaikuttaneita tekijöitä kuin akateemista intressiä tulosten tulkinnassa. Johtopäätöksissä pyrimme kokoamaan luvut yhteen siten, että tulosten pääkohdat ovat helposti sovellettavissa sekä kirkon toimintaa tukeviksi käytännön toimiksi että jatkotutkimukseen.

2. Tilastollisia huomioita vastaajista

Vastauksia kyselyyn tuli yhteensä 330. Seitsemän vastaajaa oli lähettänyt vastauksensa kahdesti, joten tässä raportissa tarkasteltavien vastausten kokonaismääräksi tuli 323. Kaikki vastaajat eivät vastanneet kaikkiin kysymyksiin, minkä vuoksi yksittäisten kysymysten vastausmäärä on voinut olla vähemmän kuin vastaajien kokonaismäärä.

Vastausten määrä on huomattava, mikäli sitä verrataan esimerkiksi luterilaisen kirkon piirissä samasta aiheesta loppukesästä 2020 toteutettuun kyselyyn. Ortodoksisen kirkon kyselyyn vastanneista oli noin kolmannes enemmän, vaikka kirkkojen jäsenmäärät poikkeavat toisistaan merkittävästi.

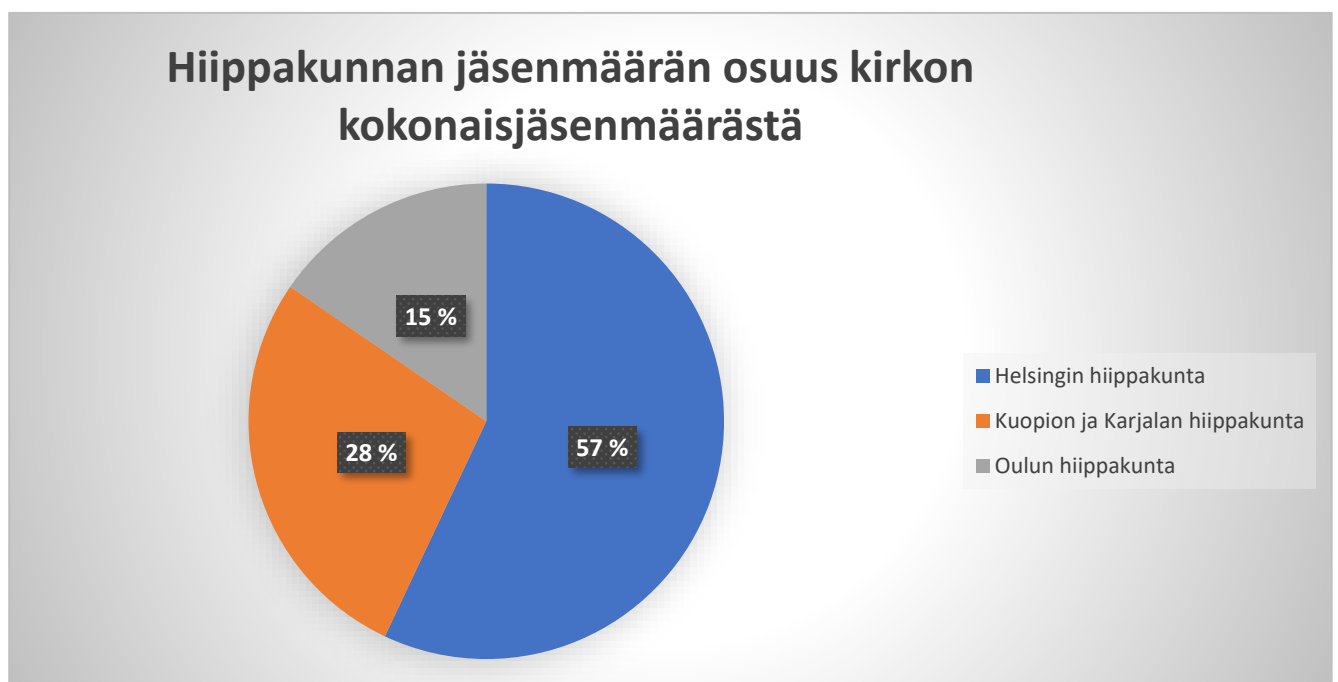
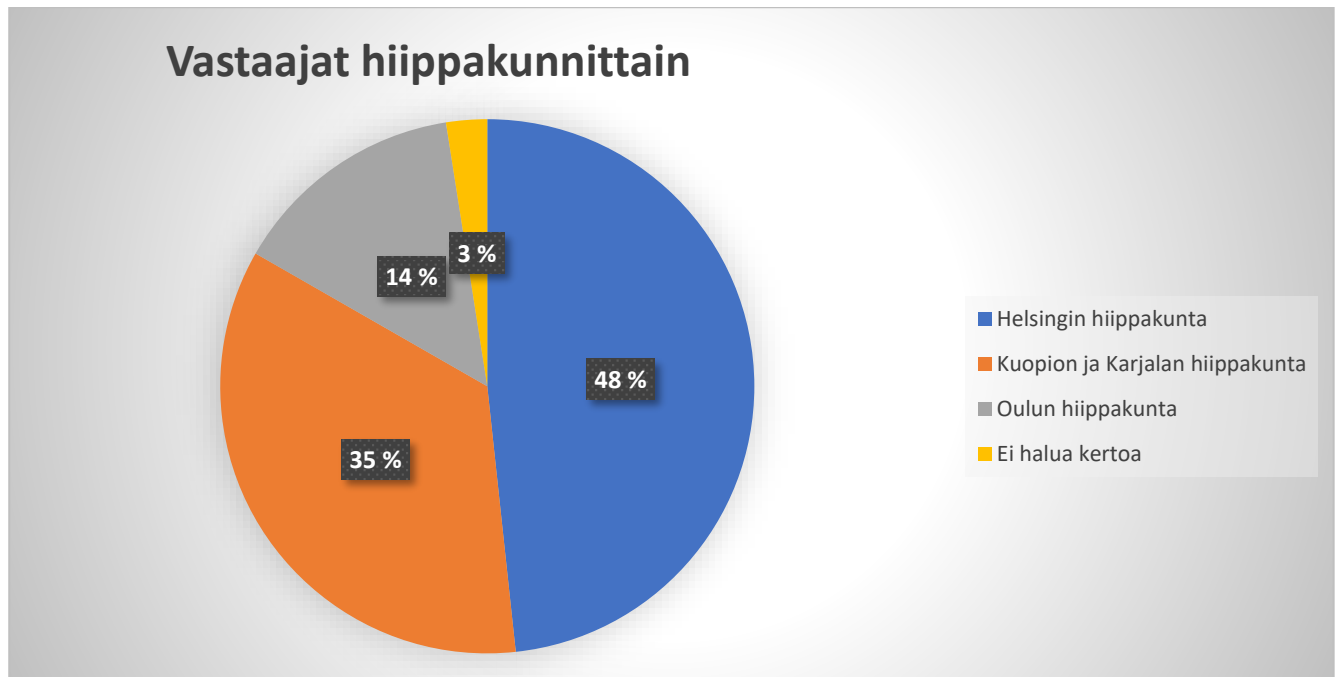
Kysymykseen *Oletko ortodoksisen kirkon jäsen?* vastasi myöntävästi jopa 315 vastaajaa eli 97,5 prosenttia kaikista vastaajista. Muutamit vastaajat mainitsivat avoimissa kysymyksissä liittyneensä kirkkoon vasta hiljattain. Vastausaineisto heijastaa siten ennen kaikkea ortodoksien näkemyksiä. Ei-ortodoksisten vastaajien kokonaismäärä jäi kolmeentoista eli neljään prosenttiin. Näistä kolmestatoista vaihtoehdon *En ole* valitsi viisi ihmistä ja kahdeksan heistä harkitsi kirkkoon liittymistä (vastausvaihtoehto *Harkitsen liittymistä*). Yksi vastaajista ei halunnut kertoa kirkollista jäsenyydestään.

Vastaajien jakautuminen hiippakunnittain on esitetty alla olevassa taulukossa. Vertailukohtana taulukossa on hiippakuntien jäsenmäärän osuus kirkon kokonaisjäsenmäärästä 31.12.2019.² Sarakkeessa *Hiippakunnan jäsenmäärän osuus kirkon kokonaisjäsenmäärästä* on huomioitu Tampereen ortodoksisen seurakunnan siirtyminen 1.1.2020 Kuopion ja Karjalan hiippakunnasta Oulun hiippakuntaan.

---

² Kirkon kokonaisjäsenmäärästä 31.12.2019 ks. Suomen ortodoksinen kirkko 2020.

Kaavio 1. Vastaajat hiippakunnittain

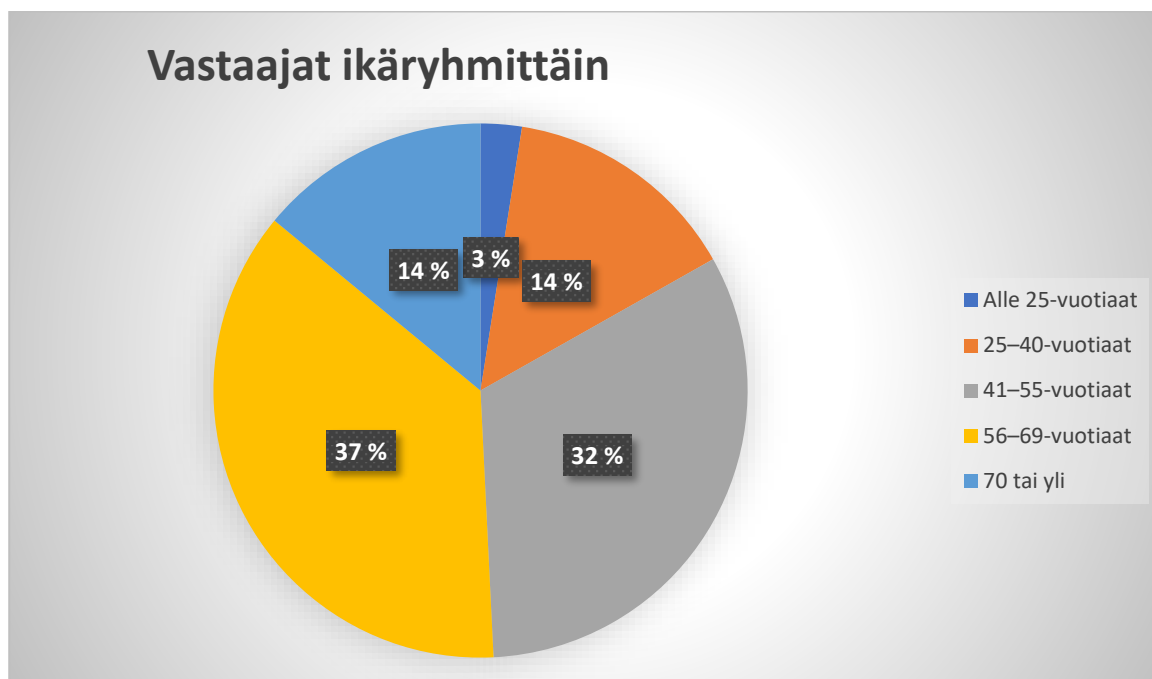
Kaavioista nähdään Helsingin hiippakunnan alueen vastaajien jääneen jostain syystä prosentuaalisesti suhteellisesti aliedustetuiksi ja Kuopion ja Karjalan hiippakunnan vastaajien vastaavasti yliedustetuiksi. Mahdollisesti vastausten jakaantumiseen on vaikuttanut joensuulaisten kyselynlaatijoiden henkilökohtaiset verkostot.

Tarkasteltaessa vastaajien ikäryhmiä huomataan painopisteen olevan selvästi vanhemmissa ryhmissä. Vastaajista oli yli 40-vuotiaita jopa 83 prosenttia ja yli 55-vuotiaita 51 prosenttia. Suurin ikäryhmä oli 56–69-vuotiaat noin 37 prosentin osuudellaan. Alle 25-vuotiaita vastaajia oli vain kahdeksan eli noin kaksi prosenttia kaikista vastaajista. Kyselyn vastaajien ikäjakauma heijastaa viime vuosina tutkimuksessa ja kirkon piirissä käydyissä keskusteluissa esillä ollutta ongelmaa: kirkkokansan keski-ikä on varsin korkea ja monella nuorella, nuorella aikuisella ja varhaiskeski-ikäisellä on vaikeuksia löytää paikkaa seurakunnasta.³

Kysely julkaistiin kirkon sivuilla ja se levisi jonkin verran sosiaalisessa mediassa. Oletusarvoisesti kirkon sivuilla käyvät pääsääntöisesti kirkollisesti aktiiviset ihmiset. Toisin sanoen voidaan olettaa kyselyn julkaisualustan tuottaneen vastauksia pääsääntöisesti kirkollisesti aktiivisilta eli mediaani-ikänsä yli 40-vuotialta ihmisiltä.

Vastaajien ikäryhmäkohtainen jakauma on esitetty seuraavassa kaaviossa.

Kaavio 2. Vastaajat ikäryhmittäin

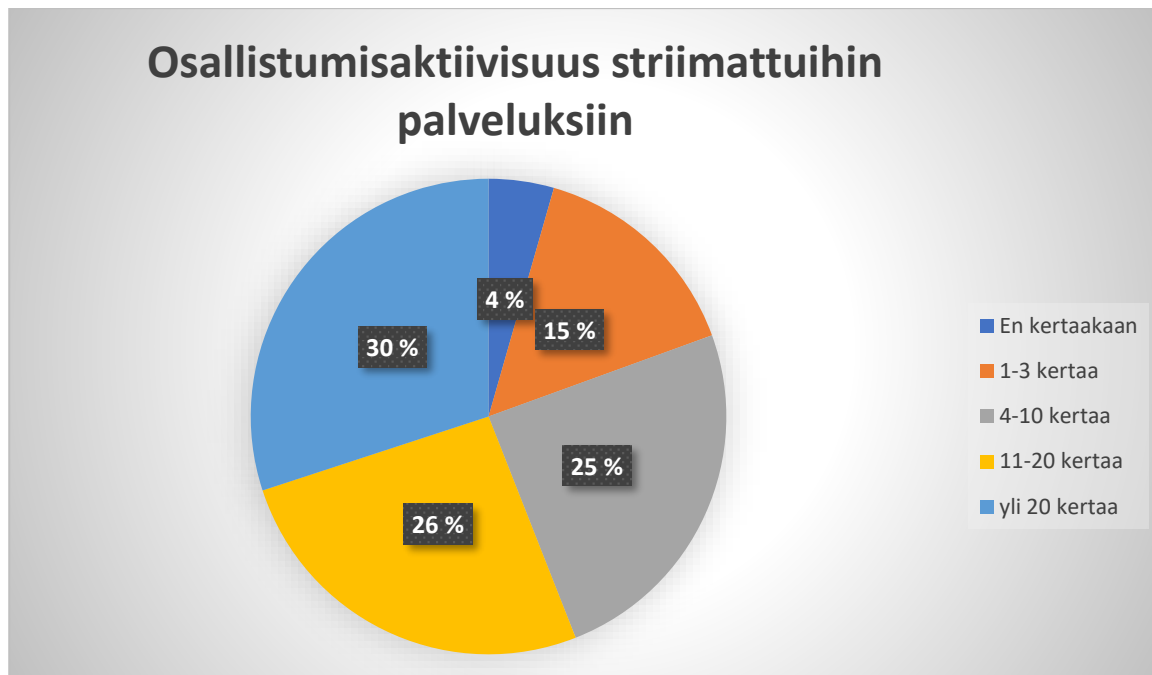
³ Kirkkokansan korkeaan keski-ikään liittyvistä kysymyksistä ks. esim., Punkki 2019, Punkki 2020, Suomen ortodoksinen kirkko 2020, Metso et. al. 2021.

Vastaukset kyselyn jumalanpalveluksiin osallistumisen aktiivisuutta mittaaviin kysymyksiin heijastavat vastaajien keskimääräisesti korkeaa osallistumisaktiivisuutta. Ensimmäinen kyseisistä kysymyksistä on *Kuinka usein osallistuit jumalanpalveluksiin ennen koronaepidemiaa?* Olemme määritelleet *aktiiviseksi* osallistujaksi vähintään *noin kerran kuukaudessa* jumalanpalvelukseen osallistuneen. Määritelmän pohjalta aktiivisia vastaajia oli jopa 264 eli yli 80 prosenttia vastaajista. Isoimman kategorian muodostivat 121 (37,7 %) *noin kerran viikossa* palveluksiin osallistunutta ihmistä. 0-5 kertaa vuodessa palveluksiin oli osallistunut yhteensä vain 15,8 prosenttia.

Kysymyksen *Kuinka usein olet osallistunut striimattuihin palveluksiin koronaepidemian aikana?* kohdalla määrittelimme aktiiviseksi vähintään neljä kertaa palveluksia seuranneet henkilöt. Kaiken kaikkiaan aktiivisiksi määriteltäviä vastaajia oli 236 eli 80,5 prosenttia. Isoimman ryhmän muodostivat yli 20 kertaa osallistuneet 30 prosentilla ja vastaavasti pienimmän striimauksia kokonaan vältäneet (4,4 %). Määrät korreloivat sen oletuksen kanssa, että vastaajat ovat pääasiassa kirkollisesti aktiivisia.

Alla olevaan taulukkoon on koottu striimausten seuraamisaktiivisuutta koskevat tiedot (kysymykseen vastanneita yhteensä 293).

Kaavio 3. Vastaajien striimausten seuraaminen epidemian aikana

3. Koronaepidemian vaikutukset vastaajien rukouselämään

Vaikutukset rukouselämän säännöllisyyteen

Kyselyn ensimmäisissä avoimissa kysymyksissä kysyttiin vastaajien kokemuksia siitä, kuinka koronaepidemia on vaikuttanut heidän rukouselämäänsä.

Kaavio 4. Koronaepidemian vaikutus rukouselämään

Lähes kolmasosa (30 %) vastaajista kertoi, että koronaepidemiolla ei juurikaan ollut vaikutusta heidän rukouselämänsä säännöllisyyteen. Lähes yhtä suuri osuus (28 %) vastaajista toisaalta kertoi, että koronapandemia lisäsi tai vahvisti heidän rukouselämäänsä. Vastauksissa henkilökohtainen rukouselämä rinnastettiin voimakkaasti yhteiseen jumalanpalveluselämään. Osa tämän ryhmän vastaajista kuvasi, kuinka pandemia itsessään oli vaikuttanut niin, että huoli itsestä, läheisistä, maailmasta ja seurakuntaperheestä oli lisännyt osallistumista jumalanpalveluselämään. Toiset puolestaan kuvasivat elämäntilanteeseen liittyviä syitä aktiivisuuden lisääntymisen taustalla (esimerkiksi lomautetuksi tuleminen). Poikkeusolojen mukanaan tuoma elämän hektisyyden väheneminen saattoi luoda tilanteen, jossa tilaa ja aikaa rukouselämälle olikin enemmän. Myös striimattujen palvelusten saavutettavuus mainittiin toistuvasti syynä aktivoituneelle rukouselämälle:

Olen seurannut palvelusten striimausta nyt useammin kuin mitä normaalioloissa käyn kirkossa. Suurella ilolla olen "vierailut" striimien kautta eri kirkoissa ja pääsiäisenä

Valamoon luostarissakin. Palvelus sinänsä ei tarvitse vaihtelua – mutta ihmisluonto tarvitsee. Tuttavat sosiaalisessa mediassa harmittelivat syvästi kirkon tyhjyyttä palveluksissa. Minua se ei häirinnyt – päinvastoin: sieluni silmin näin, kuinka kirkon rukous leviää koneiden välityksellä koteihin, eli kirkkosalia laajemmalle. (Helsingin hiippakunta, 56–69-vuotias)

Edellisen vastaajan tavoin moni niistä, joiden rukouselämä oli vilkastunut, kuvasi sitä, kuinka mahdollisuus ”vieraila” eri paikkakuntien palveluksissa oli lisännyt heidän rukouselämänsä säännöllisyyttä. Yksittäiset vastaajat kuvasivat myös sitä, kuinka eivät nykyisellä asuinpaikkakunnallaan olleet löytäneet seurakuntayhteyttä, mutta pystyivät striimattujen palvelusten myötä osallistumaan tutun ja omaksi koetun seurakunnan jumalanpalveluselämään. Lisäksi se, että palveluksia saattoi seurata tallenteina itselle sopivana ajankohtana ja että palvelusta saattoi vaivatta seurata, vaikka vain kymmenen minuuttia etätöiden välissä, lisäsi monen rukouselämän aktiivisuutta.⁴ Muutama liikuntarajoitteinen vastaaja kertoi, että striimatut palvelukset ovat vihdoin mahdollistaneet heidän osallistumisensa jumalanpalveluselämään.

Koronaepidemian aktivoituneen jumalanpalveluselämän taustatekijänä on edellä mainittujen syiden lisäksi se, että poikkeusolot sattuivat osittain samaan aikaan suuren paaston ja pääsiäiseen valmistautumisen kanssa. Tämä mahdollisesti heijastui kyselyssä myös siihen, kuinka muutamat vastaajat (2 %) kertoivat siitä, kuinka heidän rukouselämänsä aluksi vilkastui ja myöhemmin väheni.

Viidennes vastaajista (20 %) kertoi, että koronaepidemia on vaikuttanut heidän rukouselämänsä säännöllisyyteen tai määrään heikentävästi. Moni tämän ryhmän vastaajista kertoi, että heidän henkilökohtainen rukouselämänsä on riippuvaista yhteisestä jumalanpalveluselämästä:

Normaalisti jumalanpalveluselämä tukee ja virkistää myös rukouselämää kotioloissa. Nyt kotona rukoileminen on muuttunut vaikeammaksi. Luonnollisesti rukoileminen on vähentynyt, kun kirkkoon ei ole päässyt. Striimatun palveluksen katseleminen ei korvaa oikeaa palveluksessa läsnäoloa. (Oulun hiippakunta, 41–55-vuotias)

Oma rukous on ollut vaikeaa, huomaan heikentyväni ilman kirkon jatkuvaa ja vahvaa fyysistä läsnäoloa elämässäni. En uskonut olevani näin yhteisöllinen. (Helsingin hiippakunta, 41–55-vuotias)

---

⁴ Kysymyslomakkeessa ei suoraan kysytty tallenteiden käytöstä, ja vain pieni osa kertoi avoimessa vastauksessa erikseen niitä käyttäneensä.

Moni tämän ryhmän vastaajista kuvasi olevansa ”hukassa” ja kaipaavansa fyysistä seurakuntayhteyttä. Jälkimmäisen esimerkkisitaatin kirjoittanut vastaaja kertoi kuvaavasti siitä, kuinka yhteisön ja seurakuntayhteyden merkitys oli kirkastunut hänelle vasta poikkeusolojen myötä. Ryhmän vastaajat kuvasivat myös sitä, kuinka muussakin elämässä arjen rytmi ja säännöllisyys olivat sekaisin. Erilaiset elämäntilanteet vaikuttivat tämänkin vastaajaryhmän kokemusten taustalla. Esimerkiksi lapsiperheiden vanhemmat kuvasivat, kuinka etätöiden tekemisen ja sen ohella lastenhoidon tai kotikoulun pyörittämisen ohella aikaa rukous- tai jumalanpalveluselämälle ei yksinkertaisesti jäänyt.

Osa niistä, joiden rukouselämä oli heikentynyt, kertoi, että he eivät juurikaan käytä tekniikkaa, joiden kautta striimattuja palveluksia voisi seurata. On huomattava, että tämän kyselyn tiedot on kerätty sähköisellä kyselylomakkeella. Tämä on luultavasti vaikuttanut siten, että internetiä vähän tai ei ollenkaan käyttävät eivät ole osallistuneet tähän kyselyyn.

Vaikutukset rukouselämän sisältöihin

Jumalanpalveluksien yhteisen rukouksen siirryttyä striimattuihin palveluksiin, moni vastaajista koki, että vastuuta yksityisestä rukouksesta kotona on täytynyt ottaa enemmän. Kotialttarin merkitystä ja tärkeyttä korostettiin toistuvasti. Muutama hiljattain kirkkoon liittynyt vastaaja kertoi, että on vasta opettelemassa säännöllistä rukouselämää, ja yhteisen rukouksen puuttuminen fyysisesti kirkossa tuo siihen oman haasteensa.

Olen oivaltanut kirkossa käynnin merkityksen aivan uudella tavalla nyt kun kirkkoon ei ole ollut mahdollisuutta mennä. Olen myös ottanut itse aktivoitunut rukoilemaan enemmän arjessa kuin ennen koronaepidemiaa. Korona-aikana henkilökohtainen rukous on tullut tärkeämmäksi osaksi elämää. (Helsingin hiippakunta, 25–40-vuotias)

Vastauksissa toistuva rukouselämän sisältöjen teema oli koronaan sairastuneiden, riskiryhmiin kuuluvien ja hoitohenkilökunnan muistaminen rukouksissa. Kirkon yhteiset rukoukset myös avautuivat seurakuntalaisille uusilla tavoilla maailmanlaajuisen pandemian myötä.

Rukoilen niiden puolesta, jotka kärsivät koronasta tavalla tai toisella. Myös esivallan puolesta, että he osaisivat tehdä viisaita päätöksiä. Rukoilen kirkkomme puolesta, jotta se voisi pian avata ovensa. (Oulun hiippakunta, 70-vuotias tai yli)

"Varjele meitä kulkutaudeilta" on saanut ihan uuden ymmärryksen ja merkityksen. (Helsingin hiippakunta, 41–55-vuotias)

Rukouksissa käännyttiin erityisesti Jumalan äidin puoleen. Pyhistä, joiden puoleen oli esirukouksissa käännytty aiempaa enemmän, mainittiin muun muassa Ksenia Pietarilainen ja palkattaparantajat. Muutamat vastaajat kertoivat, että diakoniatyön tekeminen oli jäänyt pois koronarajoitusten vuoksi, sen sijaan diakoniatyötä oli vastaajien kertoman mukaan tuettu taloudellisesti aiempaa enemmän. Osa koki jääneensä yksin ja toivoi seurakunnalta yhteydenpitoa.⁵

Toimin ponomarina ja olen näin ollut läsnä lähes kaikissa korona-ajan palveluksissa. Tämä on antanut erikoisen näkökulman kirkossa rukoilemiseen; minä saan, muut eivät -- jopa niin, että osakseni on tullut kehottaa ihmisiä pois, [kun] palvelus alkaa... Koetan tiivistää omaa rukoustani ja rukoilla eritoten poissaolevien puolesta. (Helsingin hiippakunta, 25-40-vuotias)

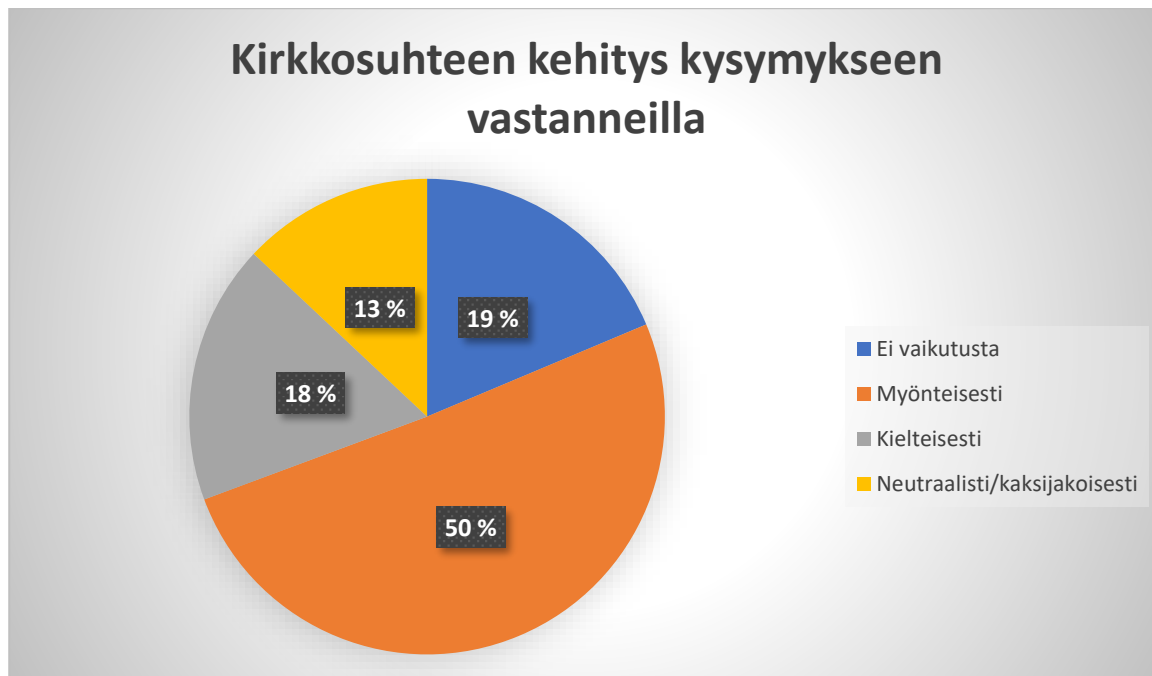
⁵ Ks. Punkki 2019, joka oli 20–45-vuotiaiden parissa toteutettu kyselytutkimus. Tutkimuksessa kävi ilmi, että kohderyhmässä vähintään vähän yksinäisyyttä tai ulkopuolisuutta oli vastaajista kokenut jopa puolet. Vastaajista neljännes oli puolestaan kokenut yksinäisyyttä tai ulkopuolisuutta melko paljon, paljon tai erittäin paljon.

4. Vastaajien kirkkosuhteen kehitys epidemian aikana

Kyselyn seuraavassa kohdassa pyydettiin vastaajia arvioimaan ”kuinka koronaepidemia on vaikuttanut suhteeseesi ja suhtautumiseesi kirkkoon”. Suurin osa vastaajista vastasi kysymykseen (vain 23 jätti kohdan tyhjäksi). Vastaukset jaoteltiin neljään eri kategoriaan: A) Ei mitenkään, B) Myönteisesti, C) kielteisesti ja D) neutraalisti. Koska vastauskenttä oli avoin, vastaukset jaoteltiin siten, että neutraaleiksi vastauksiksi luokiteltiin ne, joissa tuotiin ilmi kaksijakoisuutta suhtautumisessa tai joissa esiintyi kiitoksen lisäksi huomioita kehityskohteista kirkon toiminnassa. Myönteiseen kategoriaan B) luokiteltiin kaikki ne vastaukset, joissa tuotiin esiin sitä, että kaipaus kirkon yhteyteen oli herännyt, kasvanut tai voimistunut.

Vastaukset jakaantuivat lukumäärällisesti seuraavasti (tuplavastaukset poisluettuina): A) 56, B) 152, C) 53 ja D) 39. Vastaamattomia oli 23 kpl. Prosentuaalisesti 330 vastauksen joukosta kategoriat näyttäytyivät seuraavasti: A) 17 prosenttia B) 46 prosenttia C) 16 prosenttia ja D) 12 prosenttia. Tyhjien vastauksien osuus oli 9 prosenttia.

Kaavio 5. Kirkkosuhteen kehittyminen

Jos tuloksia verrataan rukouselämän kehittymiseen, huomataan, että puolet tulkitsi kirkkosuhteensa kehittyneen myönteisesti ja vain noin 30 prosenttia arvioi rukouselämänsä kehittyneen samaan tapaan. Näyttää siis siltä, että osalla rukouselämä näivettyi samalla kun kaipuu kirkon yhteyteen kasvoi.

Kategorian B) suuruutta selittää osittain se, että kirkkoyhteyden kaipuu tulkittiin myönteiseksi asiaksi, vaikka osasta vastauksista kävikin ilmi, että koronapandemia oli herättänyt myös irrallisuuden tunnetta kirkosta. Kuvaava oli tässä kohden esimerkiksi vastaus, jossa todettiin pandemia-ajan ”*lisänneen yhteisöllisyyden merkitystä sen puuttuessa*” (Kuopion ja Karjalan hiippakunta, 70-vuotias tai yli).

Neutraalit (D) vastaukset sen sijaan pitivät sisällään selvästi kaksijakoiset vastaukset, joissa tuotiin esimerkiksi esiin pandemia-ajan synnyttämän etäisyyden kirkosta tuovan esiin enemmän kriittistä pohdintaa kirkosta ja omasta suhteestaan siihen.

Kokonaisuutena ei varmaan isoa vaikutusta – jotkut aisat ovat olleet positiivisia ja siten ehkä parantaneet suhtautumista (joka ei ole ennestäänkään huono), mutta toisaalta rasittavia asioita kirkossa myös riittää. (Helsingin hiippakunta, 41–55-vuotias)

Neutraaleissa oli myös muutamia vastauksia, joissa ei vastattu suoraan kysymykseen, joko sen vuoksi, että ortodoksisuus oli vielä uutta eikä laajempaa suhdetta ollut päässyt muodostumaan tai vastaus ei sisältänyt kirkkosuhteeseen liittyvää pohdintaa.

Sisältöanalyysi kategorioittain

Kategoria A sisälsi vastaukset, joissa todettiin, ettei koronapandemia ole vaikuttanut kirkkosuhteeseen. Huomattavaa oli, että vain 17 prosentin kohdalla poikkeusolot eivät olleet vaikuttaneet kirkkosuhteeseen mitenkään.

Kategorian B, eli oman kirkkosuhteensa kehityksen myönteisesti kokeneet, muodosti lähes puolet vastaajista. Suurin yksittäinen esiin nouseva asia ylivoimaisesti oli kaipuu kirkon yhteyteen, seurakunnan yhteisöön ja sitä kautta oman hengellisen elämän tukipilareihin. Striimattujen jumalanpalvelusten merkitys koettiin pääosin tätä kaipuuta tyydyttävänä. Kaipuun ja ikävän kokemuksen esiin nouseminen viesti kuitenkin kahdenlaisesta suhtautumisesta poikkeusolojen kirkollisen elämän aikana koettuun kirkkosuhteeseen. Yhtäältä se synnytti kirkkosuhteen syvempää pohdintaa siitä ”mitä ei nyt ole” (ts. säännöllinen jumalanpalveluksissa käynti ja sakramentteihin

osallistuminen). Toisaalta striimatut jumalanpalvelukset antoivat mahdollisuuden kokea jumalanpalveluksia omien arkirutiinien lomassa ja arjen levähdyspaikkana sekä mahdollisuutena tutustua myös toisten seurakuntien jumalanpalveluksiin.

Kokonaisuutena voidaan sanoa, että myönteisissä vastauksissa käsitys omasta ortodoksisesta identiteetistä nousi pintaan. Osa kertoi myös yllättyneensä miten kovasti säännöllistä jumalanpalveluselämää ja esimerkiksi yhteistä laulua kaipasi. Vahvimmat myönteiset kokemukset herättivät vastaajissa jopa näkemyksiä, että kirkko on tullut läheisemmäksi omaa arkea ja itse kirkkoon menosta puolestaan ”juhlallisempaa” (Oulun hiippakunta, 56–69-vuotias). Striimattujen palvelusten tavoitavuus ja kokemus paikasta riippumattomasta yhteisestä kirkosta toistui myönteisesti vastanneiden joukossa.

Kiitosta sai erityisesti striimattujen jumalanpalvelusten lisäksi kirkon ”pragmaattinen” lähestymistapa poikkeusoloihin. Kirkon yhteiskuntavastuu tässä suhteessa koettiin myönteiseksi asiaksi. Dynaamisuus siirtymisessä etäjumalanpalveluksiin kasvatti tunnetta kirkon ajassa elämisestä ja mukautumiskyvystä, kuten vastauksessa:

Olen ollut iloinen siitä, että useissa keskusteluissa vanhoilliseksi mainittu kirkkomme otti nopeasti härkää sarvista ja alkoi nykyaikaisin keinoin palvella jäsenistöään. Erikoinen ilo oli oman kirkkoni kekseliäs praasniekkaohjelma - etänä. Kaikki tämä osoitti, että kirkko on valmis joustavaan toimintaan. Sosiaalisessa mediassa olen lukenut kritiikkiä siitä, että miksi sama liturgia striimataan useasta kirkosta samanaikaisesti. Itse olen sitä mieltä, että juuri tähän on kirkon perustehtävää! Sain lohtua ajatuksesta, että kaikissa kirkoissa rukoillaan erikoistilanteesta huolimatta. (Helsingin hiippakunta, 56-69-vuotias)

Kategorian C vastauksissa kirkkosuhteen koettiin muuttuneen yksiselitteisesti kielteisempään suuntaan. Suurimman kritiikin kohteeksi nousi kokemus siitä, että kirkko on hylännyt seurakuntalaisensa, esim. kirkko on ”’vetäytynyt hiljaisuuteen’, ikään kuin kadonnut seurakuntalaisen näkökannasta katsoen” (Helsingin hiippakunta, 41–55-vuotias) tai ”Tunnen jääneeni kirkon ulkopuolelle, kirkkoni sulki itsensä monella tavalla.” (Helsingin hiippakunta, 56–69-vuotias) tai

Olen myös pettynyt kirkkooni / seurakuntaani siinä, että kirkon toiminta ei ole kehittynyt korona-tilanteen edistyessä ja pitkittyessä. Striimit satunnaisilla kokoonpanoilla satunnaisista pyhäköistä eivät mielestäni vastaa kirkon / seurakunnan tehtävään

huolehtia ja vaalia jäseniään ja heidän uskoaan. (Kuopion ja Karjalan hiippakunta, 41–55-vuotias).

Kuten myönteisissäkin vastauksissa, myös kielteisten vastauksien kohdalla tulee esiin, että pandemia-aika toi pintaan laajempaa pohdintaa kirkkosuhteesta. Hylätyksi tulemisen kokemukset liittyivät usein laajempien ongelmien osoittamiseen, kuten turhautumiseen kirkon hallinnon ongelmiin tai koronatyöryhmien riitaisuuteen. Hälyttävää oli, että useassa vastauksessa tuotiin esiin käytännön filantropian tai kohtaamisen puute ja tunne siitä, että poikkeusolojen aiheuttama etäännyminen kirkosta tulisi todennäköisesti kasvamaan tai muuttamaan pysyväksi. Pieni osa koki itse koronarajoitukset ylimitoitetuiksi ja moitti kirkon valitsemaa linjaa.

Kategorian D muodostivat ne vastaukset, joissa kirkkosuhteen kehittyminen tulkittiin kaksijakoiseksi tai epämääräisesti. Tyypillistä näissä vastauksissa oli, että varsinaiseen kirkkosuhteeseen poikkeustilanne jätti miedomman jäljen, kun taas yksittäisiksi epäkohdiksi mielletyt asiat muuttivat vastauksen monitulkintaiseksi, esimerkiksi:

Ei suoranaisesti suhteeseeni kirkkoon, mutta jäsenten kiistelyt ehtoollisen luonteesta yms. on vähintäänkin masentavia. Joidenkin pappien nihkeys ehtoollisen jakamisen suhteen hieman yllätti. (Helsingin hiippakunta, 25–40-vuotias)

No eipä juuri mitenkään ajatuksiin tai asenteeseen, mutta kyllä se hengellisesti etäännyttää, kun ei jumalanpalveluksiin pääse samassa määrin kuin aiemmin. (Kuopion ja Karjalan hiippakunta, 56–69-vuotias)

5. Kokemukset striimatuista palveluista

Vastaajista 43 (13 %) oli seurannut useampia striimattuja palveluksia samanaikaisesti. Selkeä enemmistö oli siis keskittynyt yhden striimatun palvelun seuraamiseen, kun noin 10 prosenttia jätti kokonaan vastaamatta (eli ei ollut lainkaan seurannut striimattuja palveluksia). Edelleen miltei 80 prosenttia vastaajista oli osallistunut muiden kuin kotiseurakuntansa striimattuihin jumalanpalveluksiin. Kiintoisaa oli, että useiden eri paikoista lähetettyjen palvelusten seuraajien joukosta 110 vastaajaa koki myös kirkkosuhteensa kehittyneen myönteisesti (vrt. luku 4, kategoria B). Striimatut palvelukset toivat kirkon lähemmäksi arkea, koska osallistuminen ei vaatinut valmistautumista. Oman ortodoksisen identiteetin lujittumista koettiin osallistumalla, ”kurkistamalla” ja tutustumalla toisten seurakuntien palveluksiin. Pieni osa (10 vastaajaa) oli myös seurannut ulkomaisia palveluksia, muun muassa Venäjältä ja Konstantinopolista. Vain neljä kertoi hyödyntäneensä tallenteita palveluksista.⁶

Kysymykseen millä perustein osallistuttu palvelus valikoitui, vastaajista suuri osa (noin 22 %) kertoi tehneensä valintansa yksinkertaisesti seurakunnan tuttuuden perusteella. Osallisuus oman seurakunnan yhteydestä koettiin siis tärkeäksi myös etänä. Toiseksi useimmin toistui valinnoissa striimattujen palvelusten tekninen sujuvuus sekä kuva- ja äänenlaatu; erityisesti äänenlaatu nousi ymmärrettävästi teknisissä tekijöissä hallitsevaksi. Tässä kohden kyselylomakkeen erilliset kohdat teknisestä laadusta ja erikseen äänen- ja kuvanlaadusta näkyivät osassa vastauksista päällekkäisinä. Lisäksi kysymykseen laadukkaan striimauksen tunnusmerkeistä vastaajat olivat valinneet useamman vaihtoehdon (ks. kaavio alla).

Audio-kokemukseen liittyi myös seuraamisen valinnassa mikä kuoro ja kuka kanttori oli toimittamassa. Lisäksi muutamissa vastauksissa valinnan perusteeksi ilmoitettiin kieli (7 vastaajaa), ajankohta (10), muihin pyhäköihin tutustuminen (25) ja toteutuskanava (16). Vain muutama kertoi saaneensa henkilökohtaisesti linkin seurakunnan työntekijältä palveluksen seuraamiseen. Selkeää tiedottamista tarjottavista palveluksista kaivattiin osassa vastauksia. Tavoittavuus nousi näin suorasti tai epäsuorasti erääksi valinnan perusteeksi: vaikka oman seurakunnan lähetys olikin usein lähtökohtana, vaikuttivat valintaan sopivin ja helpoin palvelus seurattavaksi. Voidaan katsoa, että reaaliaikainen tavoittavuus ja tiedottaminen olivat tärkeitä palveluksiin osallistumiselle.

---

⁶ Kysymyslomakkeessa ei suoraan kysytty tallenteiden käytöstä, jolloin tallenteita seuranneiden määrä saattoi olla huomattavasti suurempi.

Äänen merkitys avautui vastauksissa sanoista selvää saamisen kannalta sekä kirkkolaulun kauneuden näkökulmasta.

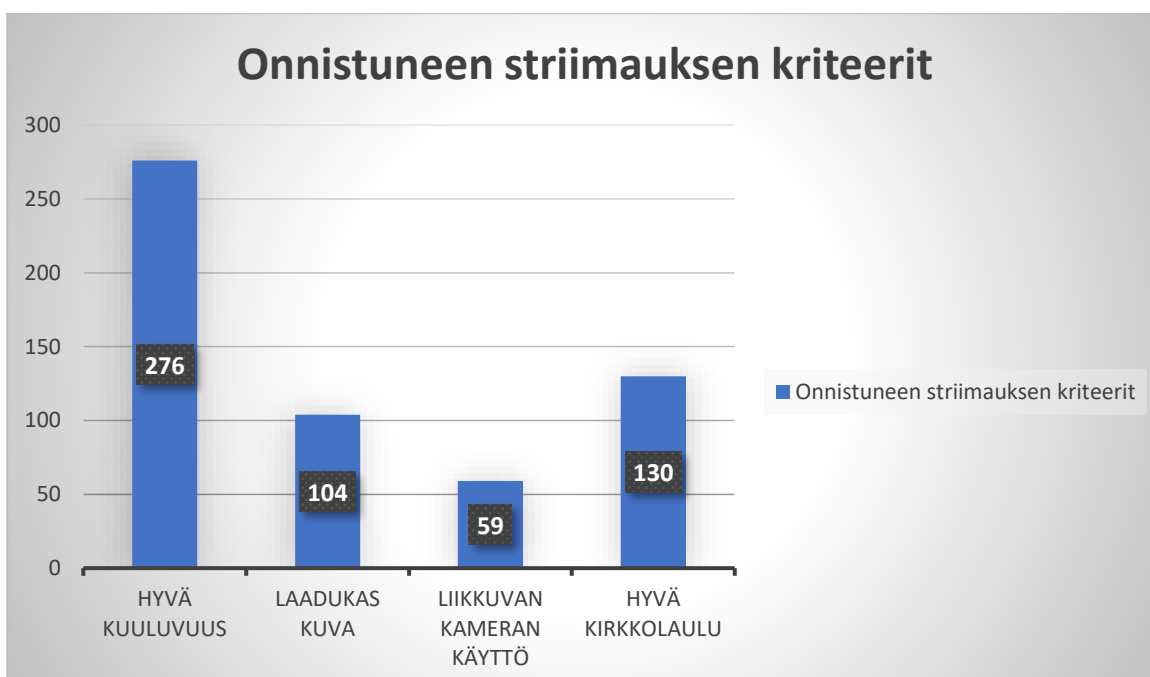
Eniten vaikuttaa miten palvellaan. Saako papin puheesta selvää, ja miten kuoro laulaa. Jos pelkästään kanttori laulaa yksin, en ole jaksanut katsoa. Myös jos laulun taso on heikkoa tai alavireistä, en jaksaa kuunnella. (Helsingin hiippakunta, 41–55-vuotias)

Laadukas tekninen toteutus luonnollisesti tuki näitä seikkoja. Erityisesti kiitosta tässä suhteessa sai Helsingin seurakunta ja Uspenskin katedraalista toteutetut lähetykset. Uspenskin lähetykset nostettiin esimerkillisiksi:

Hyvä kuuluvuus, hyvä hartaudellinen kirkkolaulu, laadukas kuva, liikkuvan kameran käyttö, kirkkotilan kaunistaminen ja papiston harmoninen liikkuminen => Uspenskin katedraalin palvelukset. (Kuopion ja Karjalan hiippakunta, 70-vuotias tai yli)

Kriittiset vastaukset heijastivat teknisen toteutuksen tärkeyttä: esimerkiksi kännykällä kuvatut palvelukset puuroutuivat, jolloin heikko äänenlaatu sai vastaajan vaihtamaan lähetystä. Lähetyksiä kritisoitiin myös huonoksi koetun kanttorin tai kuoron puutteen takia. Kanavista YouTube nousi palautteessa paremmaksi kuin Facebook. Avoimet vastaukset eivät juuri avanneet syitä, joiden perusteella YouTube koettiin paremmaksi – yksi vastaajista huomautti, että palvelukset ”pitää näkyä ilman fb tunnuksia. Eli you tuben kautta. Kaikki eivät ole fb:ssä ja tämä rajoittaa.” (Oulun hiippakunta, 56-69 v.)

Kaavio 6. Onnistuneen striimauksen kriteerit

Valtaosa vastaajista (n. 80 %) ei ollut seurannut muiden kirkkokuntien striimattuja palveluksia. Näistä pieni osa (n. 5 %) koki ajatuksenkin ortodoksista identiteettiä horjuttavaksi. 40 vastaajaa oli osallistunut myös muiden kirkkojen lähetysten seuraamiseen. Suurin osa näistä mainitsi evankelisluterilaisen kirkon palvelukset. Parissa vastauksessa tuotiin esiin evankelisluterilaisen kirkon toiminnan esimerkillisyys:

luterilainen kirkko on yllättänyt myönteisesti korona-aikana! Välittömästi he kokosivat joukkonsa tarjoamaan parasta mahdollista etäyhteyksien päässä olevalle kansalle. Sopeutuminen on ollut ihailtavaa: ei urkuja, koska ei kansanlaulua vaan jousisoittimia, kielisoittimia, herkkiä huiluja, laadukasta musiikkia ja musisointia, myös papiston osalta. Viikko viikolta aina vaan parempaa ja parempaa. Samaan aikaan ort. kirkossa jollottaa yksi pappi ja yksi kanttori viikosta toiseen. Mainittakoon, että toinen kansankirkkomme on tarjonnut lisääntyvässä määrin kaikenlaista sisältöä etänä kaiken ikäisille ihmisille. Hieman tunnen kollektiivista häpeää oman kirkon jäähmydestä ja kyvyttömyydestä sopeutua tähän hetkeen, sitten ajattelen: Who cares? Eihän näköjään ort. kirkossakaan kukaan välitä. Ja kuitenkin, tämä voisi olla mahdollisuus uuteen!
(Kuopion ja Karjalan hiippakunta, 41–55-vuotias)

Vastauksessa esiintyvä vertailu kirkkojen välillä suhteessa poikkeusoloihin osoittaa turhautumista ortodoksisen kirkon toimintaan. Ajatus etäyhteyksien monipuolisemmasta käytöstä muunkin kuin jumalanpalveluksien välittämiseen on arvokas. On kuitenkin huomattava kirkkojen perinteiden erot, etenkin kirkkomusiikissa.

Palveluksia olivat useimmat (80 %) seuranneet yksin sekä perheen kanssa (38 %). Seurassa osallistuneet olivat useimmiten olleet samassa tilassa. Yli puolet oli tehnyt samalla muita asioita striimatun palveluksen seuraamisen ohessa. Ylivoimaisesti eniten (189 vastaajaa) vastaajat olivat yhdistäneet seuraamisen kotitöiden tekemiseen (siivoaminen, ruoanlaitto, lastenhoito). Muita useammin mainittuja olivat ruokailu, työt/opiskelu ja käsityöt. Palvelusten seuraaminen nivoutui arkielämään, mikä aiheutti sen, että palvelus saattoi pyöriä taustalla ja osallisuuden kokemus jäädä vähäiseksi:

Kysymysten asettelussa tulee jo esiin striimattujen palveluiden ongelma: ensimmäisessä osiossa "osallistutaan...katsojana", toisessa "seurataan". Teen muita töitä, striimaus toimii taustana. (Helsingin hiippakunta, 56–69-vuotias)

Yleensä keskityn palvelukseen, ja saatan välillä laulaa mukaan. Muuten puhuisin pikemminkin 'seuraamisesta' kuin 'osallistumisesta'. (Kuopion ja Karjalan hiippakunta, 70-vuotias tai yli)

Teen [muita askareita]. En osaa ajatella sitä osallistumisena palvelukseen. Se tuntuu telkkarin katsomiselta. Tunnen itseni ulkopuoliseksi. (Helsingin hiippakunta, 25–40-vuotias)

Etäyhteyksien kautta osallistuminen näyttäisi siis avaavan yhteyden kirkkoon muun elämän keskellä, jolloin samanaikainen opiskelu tai kotiaskareiden ja töiden tekeminen lähes väistämättä teki jumalanpalvelusten seuraamisen yhdeksi asiaksi muiden joukossa.

Kyselyssä tiedusteltiin pääsiäisen vietosta koronaepidemian aikana. Osassa vastauksia kerrottiin muutoksista koskien pääsiäiseen valmistautumista ja viettoa. Yksi kyselyyn vastanneista tiivisti kokemuksensa pääsiäisen viettämisestä:

[Vietin pääsiäistä] kotona, aika ahdistuneena. Piti ottaa rippi-isään yhteys, ennen kuin pääsi pääsiäistä viettämään. Kun puuttui katumuksen sakramentti eikä päässyt fyysisesti osallistumaan valmistaviin palveluksiin, ei oikein uskonut, että on arvollinen ylösnousemuksen riemuun. (Helsingin hiippakunta, 70-vuotias tai yli)

Suuri osa kyselyyn vastanneista oli viettänyt pääsiäistä perhepiirissä striimattua jumalanpalvelusta seuraten. Koronarajoitteet ovat vaikuttaneet ortodoksisen kirkon liturgiseen elämään ympäri maailman, mikä myös heijastui vastauksissa. Useat vastaajat kertoivat, että he olivat tyytyväisiä siitä, että pystyivät striimattujen palvelusten kautta viettämään sekä gregoriaanisen että juliaanisen kalenterin mukaista pääsiäistä. Koronarajoitusten kenties yllättäväkin seuraamus on ollut, että Suomen ortodoksit ovat jossain määrin striimattujen palvelusten myötä lähentyneet maailmanlaajuista ortodoksista kirkkoa.

Kuten kokemuksissa muustakin jumalanpalveluselämästä myös pääsiäisen viettämiseen liittyi osalla vastaajista kokemuksia epäreiluudesta ja -arvoisuudesta. Muutamat vastaajat kokivat, että jumalanpalveluksiin fyysisesti päässeet olivat etuoikeutettuja.

6. Kokemukset sakramentteihin osallistumisesta ja niiden toimittamisesta

Kokemuksia sakramentteihin osallistumisesta selvitettiin neljällä kysymyksellä. Kohdennetusti kysyttiin ehtoollisella käymisestä, synnintunnustuksesta ja sairaanvoitelusta. Muihin sakramentteihin osallistumisesta kysyttiin yleisemmin.

Ehtoollinen

Vastaajista 44 prosenttia eli 144 vastaajaa kertoi osallistuneensa ehtoolliseen aikana, jolloin kirkon toimintaan vaikuttavat poikkeusjärjestelyt olivat astuneet voimaan. Loput 56 prosenttia eli 185 vastaajaa joko vastasi kieltävästi tai jätti vastauskentän tyhjäksi. Ehtoolliselle osallistuneitten vastauksissa piirtyi esiin poikkeusoloissa omaksuttujen käytänteiden moninaisuus ja vaikutus kokemukseen ehtoollisella käymisestä.

Koronarajoitusten muokkaaman liturgisen käytännön moninaisuus tulee esiin aineistossa eri tavoin. Kuusi vastaajaa kertoi osallistuneensa ehtoolliseen suljetuin ovin toimitetun liturgian päätyttyä. Moni vastaaja kertoi seuranneensa liturgiaa striimattuna ennen ehtoolliselle osallistumista joko kotona tai kirkon ulkopuolella. Useassa vastauksessa viitattiin ajanvarausjärjestelyyn, jolla ehtoolliselle osallistumisesta oli etukäteen ilmoitettu seurakuntaan tai papille. Kuusi vastaajaa kertoi osallistuneensa ehtoolliseen synnintunnustuksen yhteydessä. Yksi vastaaja kertoi osallistuneensa ehtoolliseen kodinpyhityksen yhteydessä, toinen seurakuntasalilla. Yksitoista vastaajaa eli noin 8 prosenttia ehtoollisella käyneistä osallistui ehtoolliseen liturgian toimittajana tai kirkonpalvelijana, kuten ponomarina tai laulajana. Kuusitoista vastaajaa osallistui ehtoolliselle ulkoilmapalveluksessa niiden tultua sallituiksi kesäkuun alusta.

Kaikkiaan 64 vastaajaa kertoi osallistuneensa ehtoolliselle yhdessä muiden kanssa. Ehtoolliselle osallistuneiden joukko muodostui useimmiten joko vastaajan omasta lähipiiristä (perheenjäsenet, kummi, ystävät, läheiset) tai muuten samaan aikaan koolle tulleista ihmisistä, esimerkiksi ennakoilmoittautumisen perusteella. Yksin ehtoollisella kertoi käyneensä 39 vastaajaa. Maininta yksin osallistumisesta voi esimerkiksi tarkoittaa, että vaikka vastaaja osallistui ehtoolliseen muiden paikalla olijoiden joukossa, hänellä itsellään ei ollut mukana ketään läheistä. Tämä oli tilanne esimerkiksi seuraavan vastaajan kohdalla:

Liturgian jälkeen pääsi alle 10 hengen ryhmissä. Menin käymään yksin. (Kuopion ja Karjalan hiippakunta, 41–55-vuotias).

Vain muutama vastaaja kertoi osallistuneensa ehtoolliseen ainoana paikalla olleena kirkkokansan edustajana. Kategorioissa on siis päällekkäisyyttä, jolloin yksin ehtoolliseen osallistuneitten määrä on todennäköisesti huomattavasti ilmoitettua pienempi. Selkeästi luonteeltaan yksityinen ehtoollisen nauttiminen liittyy tilanteisiin, joissa ehtoolliseen osallistuttiin synnintunnustuksen yhteydessä.

Kokemukset erityisjärjestelyin tapahtuneesta ehtoollisella käymisestä jakaantuivat. Enimmäkseen vastaajat raportoivat käyneensä ehtoollisella ilman poikkeusjärjestelyjen synnyttämiä erityisiä tunteita tai ajatuksia (85 vastausta). Noin neljännes toi esille myönteisiä kokemuksia, joita kuvattiin 34 vastauksessa. Suunnilleen saman verran tuotiin esille kielteisiä tai ristiriitaisia tunteita herättäneitä kokemuksia, joita kuvattiin 29 vastauksessa. Yksi ja sama vastaaja saattoi kertoa keskenään erilaisista kokemuksista.

Myönteiset kokemukset liittyivät pitkälti siihen, että ehtoolliselle oli ylipäänsä mahdollista mennä. Pienimuotoisesti tapahtunut ehtoolliselle osallistuminen synnytti monissa vastaajissa kiitollisuutta, iloa ja liikutusta. Vastauksissa korostui ehtoolliselle pääsemisen tärkeys poikkeusjärjestelyjen mahdollistamana. Vastaajat kuvailivat ehtoollisella käymisen kauneutta ja koskettavuutta sekä kertoivat järjestelyjen toimivuudesta niin ajanvarauksen kuin itse sakramentin jakamisen osalta.

Pienimuotoisuutensa ansiosta ne [ehtoollisella käymiskerrat] olivat vaikuttavia, mieleenjäviä tilaisuuksia. (Helsingin hiippakunta, 56–69-vuotias.)

Edes pieni, vähän poikkeuksellinen pääsy kirkkoon ja ehtoolliselle oli helpotus. (Kuopion ja Karjalan hiippakunta, 25-40-vuotias)

Ehtoollinen joka kerta järjestetty hyvin kauniisti ja koskettavasti. (Helsingin hiippakunta, 56–69-vuotias.)

Kielteisinä kokemuksina vastauksissa kuvattiin ehtoollisella käymiseen normaalisti liittyvän liturgian puuttumista, kiireen tuntua ja keskittymisvaikeuksia. Poikkeusjärjestelyin tapahtuvaa ehtoollisella käyntiä kuvattiin muun muassa vaillinaiseksi, arkiseksi, tyhjäksi, koruttomaksi, irralliseksi, valjuksi ja oudoksi. Kymmenkunta vastaajaa kiinnitti huomiota ehtoollisen jakamisessa käytettyyn puulusikkaan, muun muassa sen vieraaseen tuntumaan suussa.

Se [ehtoollisella käyminen] oli pettymys ja jätti minut kylmäksi. Kun lähes juosten saa tulla ehtoollismaljan äärelle, missä fokus oli kaikissa turvatoimenpiteissä, ei se

todellakaan enää tuntunut siltä, mitä yleensä koen ehtoollisen yhteydessä. (Helsingin hiippakunta, 41–55-vuotias)

Tuntui oudolta seurata streamia ja sitten mennä autolla kirkkoon ja saada pikaisesti ehtoollinen. Puulusikka myös tuntui oudolta, epänormaalilta. (Kuopion ja Karjalan hiippakunta, 25–40-vuotias)

Toisaalta poikkeusolojen heijastumista ehtoolliskäytänteisiin pidettiin ymmärrettävänä, vaikka ne aiheuttivatkin hämmennystä. Seuraavassa vastauksessa tulevat hyvin esille sekä poikkeusolojen aikaisten järjestelyjen vaikutus ehtoolliselle osallistumisen kokemukseen että ehtoollisella käymisen mahdollisuuden tärkeys:

Ennen sen [ehtoollinen] jakamista oli pieni rukoushetki, johon osallistuin muutaman muun seurakuntalaisen kanssa ennakkoon ilmoittautumalla. Kokemus oli toisaalta ihana, kun pääsi hetkeksi kirkkoon ja sai ehtoollisen, mutta toisaalta myös haikea ja surullinen. On kuitenkin hyvä, että mahdollisuus osallistua on olemassa. Pikkuisen tilanteesta tulee liukuhihna-fiilis, kun voi osallistua tietynä varattuna aikana, toimitus on lyhyt ja kirkossa voi olla vain tietyn ajan. Omaan hiljentymiseen ja rauhoittumiseen ei jää paljon aikaa, kun seuraavat tulijat ovat jo odottamassa kirkon ulkopuolella. (Kuopion ja Karjalan hiippakunta, 25–40-vuotias.)

Vastauksissa nousi myös esille kaipaus laajemman seurakuntayhteyden kokemisesta. Liturgiaan osallistumisen lisäksi poikkeusolojen aikana ei myöskään ole ollut mahdollisuutta kokea osallisuutta eukaristiseen yhteisöön. Useassa vastauksessa tuotiin esille, miten tärkeää on saada osallistua ehtoolliselle yhdessä muiden seurakuntalaisten kanssa ja saada tavata heitä.

On ollut todella hienoa ja tärkeää nähdä seurakuntalaisia [liturgian jälkeen ehtoolliselle osallistuttaessa] ja pystyä vaihtamaan muutama sana. (Kuopion ja Karjalan hiippakunta, 25–40-vuotias.)

Synnintunnustus

Huomattavan moni eli lähes 70 vastaajaa kertoi osallistuneensa synnintunnustukselle. Koronaepidemia ei pääosin näytä vaikuttaneen synnintunnustuksen toimittamiseen. Mikäli vastauksissa kuvattiin poikkeusjärjestelyjä, mainittiin useimmiten turvavälit ja suuteluun liittyvät rajoitukset.

[Synnintunnustuksella] pidettiin turvavälit keskustelussa, eikä suudeltu ikonia ja ristiä, eikä kristotettu. (Helsingin hiippakunta, 41–55-vuotias.)

Kahden metrin etäisyydellä. Muutoin kuten muina normaali aikoina. (Helsingin hiippakunta, 56–69-vuotias.)

Maskien käytöstä mainitsi vain yksi vastaaja. Kaksi vastaajaa kertoi matkustus- tai muista rajoituksista johtuen käyneensä synnintunnustuksella muun kuin oman rippi-isän luona. Yhtä vastaajaa rippi-isä oli kehottanut tulemaan synnintunnustukselle vasta ”koronan jälkeen”, toiselle oli seurakunnasta ilmoitettu, ettei synnintunnustukselle osallistuminen ole mahdollista.

Pääsääntöisesti koronarajoitukset näyttävät mahdollistaneen synnintunnustuksen toimittamisen totuttuun tai lähes entiseen tapaan. Poikkeusolot myös synnyttivät uudenlaisia käytänteitä. Edellä jo ilmeni, että osa synnintunnustukseen osallistuneista osallistui samalla ehtoolliseen. Käytäntö on normaalioloissa tuttu lähinnä sairaan ripittämisen yhteydessä. Todennäköisesti ehtoolliselle osallistumista koskevista rajoituksista johtuen papit jakoivat ehtoollista synnintunnustuksen yhteydessä. Noin 10 prosenttia synnintunnustuksella käyneistä osallistui samalla kertaa ehtoolliseen. Toimitusta tarkemmin kuvanneet olivat kokeneet sen myönteisesti, kuten kaksi seuraavaa vastaajaa:

Tämän [synnintunnustus] yhteydessä sain myös Herran ehtoollisen. Kokonaisuus oli kaunis, vapauttava ja minulle hyvin merkityksellinen. (Helsingin hiippakunta, 41–55-vuotias)

Toimitus on ikimuistoinen. Rippi-isän alkurukoukset, veisut, rukous, katumuksen sakramentti ja sen jälkeen osallistuminen Kristuksen Ruumiiseen ja Vereen. (Helsingin hiippakunta, 41–55-vuotias)

Toinen poikkeusoloissa vahvistunut käytäntö oli ”puhelinrippi”. Kymmenen vastaajaa kertoi, että synnintunnustus oli joko osittain tai kokonaan toimitettu puhelimitse.

Käytiin keskustelu puhelimessa etukäteen. (Oulun hiippakunta, 41–55-vuotias.)

Puhelimesta luettiin 1 rukous ennen ja 1 jälkeen keskustelun. Kokemus oli lähes yhtä hyvä kuin livenä. (Kuopion ja Karjalan hiippakunta, alle 25-vuotias.)

Katumuksen sakramentti toteutettiin kokonaisuudessaan puhelimen välityksellä. Keskustelu ensin rippis-isän kanssa puhelimesta, oletin että synninpäästö rukoukset olisivat olleet kirkossa, mutta seurakunnan pappi luki myös ne puhelimesta. (Kuopion ja Karjalan hiippakunta, 56–69-vuotias.)

Puhelimitse toteutetun synnintunnustuksen käytänteet vaihtelivat, ja niihin näyttää liittyneen joissain tapauksissa epäselvyyttä (esim. epätietoisuus siitä, että myös synninpäästö annettiin puhelimitse). Järjestely koettiin kuitenkin pääosin myönteisesti. Vain yksi vastaaja kuvasi kokemusta puhelimitse toimitetusta synnintunnustuksesta ”oudoksi”.

Muut sakramentit ja toimitukset

Yksikään vastaaja ei ilmoittanut osallistuneensa sairaanvoiteluun. Osassa seurakuntia toimitetaan yleinen sairaanvoitelu kerran tai kahdesti suuren paaston aikana. Koronatilanteesta johtuen yleisten sairaanvoiteluiden toimittaminen ei ollut mahdollista.

Vastauksissa esiintyi yksittäisiä mainintoja osallistumisesta kasteen, avioliittoon vihkimisen ja mirhavoitelun toimittamiseen osallistumisesta. Vastauksissa näkyy, että turvaväleihin liittyvät rajoitukset vaikuttivat esimerkiksi kasteen toimittamiseen.

Kasteen sakramentti toimitettiin muuten normaalisti, mutta läheiset eivät päässeet kasteeseen paikan päälle. (Helsingin hiippakunta, 25–40-vuotias.)

Osallistujien määrä oli pyhäkössä rajattu, turvavälit huomioitu, ehtoollinen puulusikalla. Kokemus oli jotenkin henkilökohtainen, liikuttava. (Helsingin hiippakunta, 41–55-vuotias.)

Muina toimituksina mainittiin hautaus, panihida ja auton siunaaminen.

7. Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset

Kesällä 2020 Suomen ortodoksisen kirkon ort.fi -verkkosivujen kautta toteutettuun kyselyyn striimattuihin jumalanpalveluksiin osallistumisesta saapui vastauksia 330 kappaletta (323 tuplavastaukset poistettuina). Kyselyyn vastanneiden määrää voidaan pitää hyvänä. Vastaajien joukkoa ei kuitenkaan voida pitää yksin edustavana, koska kyseessä ei ole satunnaisotanta. Suurin osa vastaajista, 84 prosenttia, oli yli 40-vuotiaita. Kuopion ja Karjalan hiippakunta oli vastauksissa yliedustettuna, Helsingin hiippakunnan alueelta tulleet vastaukset puolestaan määrällisesti aliedustettuna.

Oletettavasti vastaajissa oli paljon niitä, jotka ovat aktiivisesti muutoinkin mukana kirkon toiminnassa. Aktiivisesti osallistuviksi määriteltiin vähintään kerran kuukaudessa kirkon jumalanpalveluksiin osallistuvat ennen koronaepidemiaa ja striimattuihin palveluksiin osallistumisessa aktiivisuuden rajana oli vähintään neljä kertaa. Tämän mukaan vastanneista peräti 74 prosenttia vastanneista olivat aktiivisia striimausten seuraajia.

Koronapandemia oli vaikuttanut vastaajien rukouselämään vaihtelevasti. Kolmannes vastaajista kertoi, että tilanne ei ollut vaikuttanut rukouselämään, kun taas toinen kolmannes oli kokenut rukouselämänsä vahvistuneen. Viidenneksellä tilanne vaikutti rukouselämään heikentävästi. Myönteiseen rukouselämän kehitykseen vaikuttaviksi tekijöiksi nousivat poikkeusolojen uusi tilanne sekä jumalanpalvelusten helppo saatavuus striimien välityksellä. Striimausten tarjoaminen siis vastasi selvästi seurakuntalaisten tarpeisiin. Tarve ilmaistiin myös kaipuuna kirkon jumalanpalveluksiin, mikä heijastui myös vastauksissa, joissa pohdittiin kirkkosuhteen kehittymistä ja kokemuksia ehtoolliselle osallistumisesta.

Tärkeäksi valintakriteeriksi seurattavalle striimille nousi oma seurakunta ja sen tuttuus. Toisena merkittävänä asiana koettiin lähetysten tekninen laatu, erityisesti äänenlaatu. Uspenskin katedraalista toteutetut lähetykset nostettiin useissa vastauksissa esimerkillisiksi. Jumalanpalvelusten seuraaminen etäyhteyksin loi uudenlaisia tilanteita kirkon elämään osallistumiselle. Palveluksia seurattiin muun elämän, kuten työnteon ja kotiaskareiden, lomassa. Samalla kuitenkin tunnekokemus saattoi heiketä, jolloin jumalanpalvelus työntyi muun elämän taustalle. Toisaalta eräät vastaajista kokivat jumalanpalveluksen korostuneemmin erityiseksi ja saattoivat osallistua esimerkiksi kirkkolauluun ensimmäistä kertaa kotonaan.

Striimaukset vahvistivat tunnetta osallisuudesta sekä omaan paikallisseurakuntaan että kansalliseen kirkkoon ja maailmanlaajuiseen ortodoksisen kirkkoon, kun osa vastaajista oli osallistunut eri puolelta Suomea ja maailmaa lähetettyihin palveluksiin. Toisaalta useat vastaajat mainitsivat

yksinäisyyden tunteen voimistumisen ja yksilöllisen vastuun kasvun suhteessa rukouselämästä huolehtimiseen.

Poikkeusolot vaikuttivat vaihtelevasti ihmisten kokemuksiin oman kirkkosuhteensa kehittymisestä. Noin puolet vastaajista kertoi kaipuun ja ikävän lisääntyneen suhteessaan kirkkoon. Kolmannes vastaajista kertoi, että heidän kirkkosuhteensa oli kehittynyt joko kaksijakoisesti tai kielteisesti. Kielteistä kehitystä kokeneiden vastauksissa tuli esiin kenties jo aiemmin kirkon toiminnassa havaitut ja koetut epäkohdat, jotka korostuivat poikkeusoloissa. Vastauksissa, jossa kirkon toimia arvioitiin osana laajempaa yhteiskuntaa, suuri osa vastaajista kiitteli kirkon käytännönläheistä, sopeutuvaista ja ihmisten turvallisuutta korostavaa linjaa yhteiskunnallisten säädösten kanssa. Pieni osa vastaajista piti kirkon toimia huonoina tai liioiteltuina. On huomattavaa, että vaikka puolet koki (50 %) oman kirkkosuhteensa kehittyneen myönteisesti, vain joka kolmas (30 %) ilmoitti rukouselämänsä vahvistuneen. Kokonaisuutena tarkasteltuna rukouselämä näytti näivettyneen samalla kun kaipuu kirkkoa kohtaan voimistui ja kirkon jäsenyyden merkityksen kokeminen lisääntyi. Toisin sanoen, kirkon jumalanpalveluselämä ja oma rukouselämä koettiin vahvasti yhteneväisenä asiana.

Sakramentteihin liittyen suurinta aktiivisuutta ilmeni ehtoolliselle ja synnintunnustukselle osallistumisessa. Kokemukset ehtoolliselle osallistumisesta jakaantuivat: neljänneksessä vastauksia ehtoolliselle osallistumista poikkeusoloissa kuvattiin myönteisenä ja neljänneksessä kielteisenä kokemuksena. Yleisin ehtoolliselle osallistumisen muoto oli sakramentin nauttiminen kirkossa yhdessä muiden paikalla olleiden kanssa sunnuntaina liturgian jälkeen. Vastauksien perusteella havaitaan, että ehtoolliselle osallistuttiin myös muina aikoina ja muissa tilanteissa. Poikkeusoloissa syntyneinä uusina sakramenttien toimittamiseen liittyvinä käytänteinä aineistossa nousevat esiin ehtoollisen jakaminen synnintunnustuksen yhteydessä ja puhelimitse tapahtuva synnintunnustus.

Edellä tehtyjen havaintojen perusteella esitämme seuraavat toimenpide-ehdotukset:

1) Jumalanpalvelusten striimaamista on suositeltavaa jatkaa yhteiskunnallisen tilanteen normalisoituessa. Lisäksi on tärkeää jatkaa verkon välityksellä tarjottavan toiminnan järjestämistä ja kehittämistä.

- Verkkoympäristössä toimimista tulee miettiä sekä kirkon tasolla että osana jokaisen seurakunnan toimintaa. Toiminnassa ja toteutuksessa on tarkoituksenmukaista etsiä synergiaetuja kun hyväksi ja tärkeäksi koettua toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan.

- Jumalanpalveluksia on jatkossakin syytä tarjota striimattuina mahdollisimman monipuolisesti.
- Kirkon jäsenten yhteys omaan seurakuntaan koetaan niin merkitykselliseksi, että jokainen seurakunta voisi resurssiensa puitteista jatkaa striimaustoimintaa. Voisiko resurssiongelmia yrittää vähentää lisäämällä palvelukeskuksen ja seurakuntien välistä sekä seurakuntien keskinäistä yhteistyötä striimausten toteutuksessa?
- Kirkon tiedotuksessa on mahdollista tuoda esille ulkomaisia striimattuja palveluksia seurakuntalaisten seurattavaksi. Striimiverkoston rakentaminen saattaisi vahvistaa suomalaisten ortodoksien sidettä Ekumeeniseen patriarkaattiin ja muihin paikalliskirkkoihin. Se olisi myös keino viedä suomalaisia striimattuja palveluksia laajemman ortodoksisen yhteisön saataville.

2) Jumalanpalvelukset ovat vain yksi etätoiminnan muoto. Muun toiminnan vieminen verkkoon tarjoaa kirkolle uusia mahdollisuuksia (esim. lapsi-, perhe- ja nuorisotyö, kirkollinen opetus ja aikuiskasvatus sekä diakonia), joita tulee jatkossa ottaa kirkollisen työn valikoimaan.

3) Uusien poikkeustilanteiden varalle on tarpeen laatia seurakunnille yleinen ohjeistus poikkeusoloissa tapahtuvaa ehtoollisen jakamista varten. Ohjeissa on hyvä kiinnittää erityistä huomiota liturgiseen eheyteen ja ehtoollisen pyhyiden korostamiseen. Seurakuntalaiset puolestaan tarvitsevat pastoraaliset ja käytännölliset ohjeet poikkeusoloissa tapahtuvaa ehtoolliselle valmistautumista ja osallistumista varten.

4) On tarpeen pohtia onko jatkossakin mahdollista vahvistaa ehtoollisen ja synnintunnustuksen välistä yhteyttä osana pastoraalista huolenpitoa ja sakramenttien toimittamista/jakamista.

5) Puhelinripin mahdollisuuksien ja ongelmien sekä riskien selvittäminen (esim. tietoturvakysymykset, sekä pastoraaliset että teologiset näkökulmat).

6) Poikkeusolot ovat kartuttaneet monipuolista osaamista etäpalvelujen toteuttamisessa. Kerääntynyttä tietotaitoa on tärkeää kerätä sekä kirkon työntekijöiltä että seurakuntalaisilta. Sitä voidaan hyödyntää tulevaisuudessa sekä palvelujen sisältöjä että teknistä toteuttamista kehitettäessä.

7) Raporttimme osoittaa, että monet seurakuntalaiset kokevat etääntymistä ja osattomuutta sekä yksinäisyyttä kirkossa. On tärkeää tiedostaa, että poikkeusolot toivat esille kirkon jäsenyyteen liittyviä ongelmia, jotka eivät ole lähtöisin koronapandemiasta vaan ovat olleet olemassa jo ennen sitä. Lisäksi koronakriisi aiheuttaa monelle suomalaiselle taloudellisesti, terveydellisesti ja sosiaalisesti pitkäkestoisia vaikutuksia. Kirkon on punnittava, miten se pystyy vastaamaan

kokonaisvaltaisesti omien jäsentensä hengellisiin, sosiaalisiin ja muihin tarpeisiin. Nämä pohdinnat on luontevaa liittää osaksi strategiatyöskentelyä.

8. Viitteet

- Metso, Pekka ja Punkki, Mikko (2021) Jäsenyyden ja osallistumisen merkitykset Suomen ortodoksisen kirkon 20–45-vuotiaitten passiivisten jäsenten keskuudessa. [ilmestyy vuoden 2021 ensimmäisellä kvartaalilla]
- Punkki, Mikko (2019). Menetetty sukupolvi? Tutkimus Suomen ortodoksisen kirkon 20–45-vuotiaiden jäsenten kirkollisesta aktiivisuudesta. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.
- Punkki, Mikko (2020). Suomen ortodoksisen kirkon 20–45-vuotiaiden jäsenten kirkollinen aktiivisuus ja motiivit. Talvikki Ahonen, Pekka Metso & Juha Riikonen (toim.), *Pappi, opettaja, parantaja. Jarmo Hakkaraisen juhlakirja*. Joensuu: Karjalan teologinen seura. [ilmestyy joulukuussa 2020]
- Tilastotietoja kirkon väestöstä vuodelta 2019 (2020). *Suomen ortodoksinen kirkko*
<https://www.ort.fi/sites/default/files/2020-01/2019.pdf>

9. Liite: Kyselylomake

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

KYSELY KOKEMUKSISTA KORONA-AJAN JUMALANPALVELUSELÄMÄSTÄ

SUOSTUMUS TIETOJEN TALLENTAMISEKSI

Annan suostumukseni tässä kyselyssä antamieni tietojen rekisteröintiin, arkistointiin ja tutkimuskäyttöön.

TAUSTATIEDOT

Oletko ortodoksisen kirkon jäsen?

- Olen
- En ole
- Harkitsen liittymistä
- En halua kertoa

Minkä hiippakunnan alueella asut?

- Helsingin hiippakunnan
- Oulun hiippakunnan
- Kuopion ja Karjalan hiippakunnan
- En halua kertoa

Mihin ikäryhmään kuulut?

- alle 25-vuotias
- 25–40-vuotias
- 41–55-vuotias
- 56–69-vuotias
- 70-vuotias tai yli
- En halua kertoa

OSALLISTUMINEN PALVELUKSIIN

Kuinka usein osallistuit jumalanpalveluksiin ennen koronaepidemiaa?

- Harvemmin kuin kerran vuodessa
- 1–5 kertaa vuodessa
- Noin kerran kuukaudessa
- Noin kerran viikossa
- Useita kertoja viikossa

Kuinka usein olet osallistunut striimattuihin palveluksiin koronaepidemian aikana?

- En kertaakaan
- 1–3 kertaa
- 4–10 kertaa
- 11–20 kertaa
- yli 20 kertaa

KORONAEPIDEMIAN VAIKUTUS RUKOUSELÄMÄÄN

Kuinka koronaepidemia on vaikuttanut rukouselämäsi määrään tai säännöllisyyteen?

Kuinka koronaepidemia on vaikuttanut rukouselämäsi sisältöihin tai painotuksiin? (Esim. esirukoukset, diakoniatyö, rukousten aiheet, tiettyjen pyhien ihmisten puoleen kääntyminen jne.)

Kuinka koronaepidemia on muuten vaikuttanut rukouselämääsi?

Kuinka koronaepidemia on vaikuttanut suhteeseesi ja suhtautumiseesi kirkkoon?

KOKEMUKSET STRIIMATUISTA PALVELUKSISTA

Vastaa tämän osion kysymyksiin, mikäli olet osallistunut striimattuihin palveluksiin katsojana.

Oletko seurannut useita striimattuja palveluksia samanaikaisesti?

- Kyllä
 En

Oletko osallistunut muiden kuin kotiseurakuntasi striimattuihin palveluksiin?

Millä perustein olet valinnut, minkä seurakunnan striimattuihin palveluksiin osallistut?

Oletko osallistunut muiden kirkkokuntien (esim. luterilaisen kirkon tai helluntaiseurakuntien) striimattuihin palveluksiin?

Mikä on mielestäsi onnistuneen striimauksen tärkein kriteeri?

- Hyvä kuuluvuus
 Laadukas kuva
 Liikkuvan kameran käyttö
 Hyvä kirkkolaulu

Muu, mikä?

Oletko seurannut striimattuja palveluksia yksin vai seurassa? (Voit valita useamman vaihtoehdon)

- Yksin
 Perheen kanssa
 Ystävien kanssa
 Sukulaisten kanssa
 Muiden seurakuntalaisten kanssa

Jos olet seurannut striimattuja palveluksia seurassa, oletteko olleet yhdessä

- samassa tilassa
 yhteydessä toisiinne etäyhteyksillä
 sekä samassa tilassa että etäyhteyksillä

Teetkö muita asioita (kotitöitä, töitä jne.) samalla kun seuraat tai kuuntelet striimattua palvelusta?

Mitä palveluksia toivoisit kirkon striimaavan jatkossa?

- Liturgioita
- Ehtoopalveluksia
- Aamupalveluksia
- Ennenpyhitettyjen lahjain liturgioita
- Akatistoksia
- Muu (täsmennä):

OSALLISTUMINEN SAKRAMENTTEIHIN JA PÄÄSIÄISEN VIETTÄMINEN

Oletko osallistunut koronaepidemian aikana seuraaviin sakramentteihin?

Jos et ole osallistunut, voit jättää vastauskentän tyhjäksi.

Herran ehtoolliseen? Kuvaile kokemustasi ja toimitusta (esim. osallistuitko ehtoolliseen yksin tai läheistesi kanssa).

Katumuksen sakramenttiin? Kuvaile kokemustasi ja sitä, kuinka toimitus toteutettiin (esim. käytiinkö pastoraalinen keskustelu puhelimessa etukäteen).

Yksityiseen sairaanhoitoon? Kuvaile toimitusta ja kokemustasi.

Muihin sakramentteihin, mihin? Kuvaile toimitusta ja kokemustasi.

Kuinka vietit pääsiäistä tänä vuonna?

JATKOTUTKIMUKSEEN OSALLISTUMINEN

Mikäli olet kiinnostunut osallistumaan myöhemmin aihetta käsittelevään tutkimushaastatteluun, voit jättää tähän nimesi ja yhteystietosi. Voit lähettää lomakkeen myös ilman nimen ja yhteystietojen antamista.

TIETOJEN LÄHETYS

Tallenna

Järjestelmänä Eduix E-lomake